

O‘ZBEKISTON OLIY TA’LIM MUASSASALARIDA OLIB BORILAYOTGAN ISLOHOTLAR SAMARASI

Gafurov Anvar Bazarbayevich

Alfraganus university

Iqtisodiyot kafedra mudiri, PhD, dotsent,

g.anvar@mail.ru

ORCID: 0009-0005-1918-2507

Annotatsiya

Respublikamizda olib borilayotgan islohotlar turli sohalarning turli darajada ta’sir ko’rsatishda amalga oshirilib kelinmoqda. O‘z navbatida ushbu islohotlar nafaqat iqtisodiy sohada shuningdek ijtimoiy sohada ham amalga oshirilib borilmoqda, ushbu ijtimoiy islohotlar esa ta’limdan boshlanib bormoqda.

Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasida faoliyat yuritayotgan barcha davlat hamda nodavlat Oliy ta’lim muassasa(OTM)larining faoliyatining tahliliga qaratilgan bo‘lib, ushbu tahlilning amalga oshirishdan asosiy maqsad hozirgi kundagi olib borilayotgan islohotlarning qay darajada mavjud muammoni yechimi sifatida yondashilayotganini ko’rsatishga qaratilgan. Shuningdek, ushbu maqolada respublika umumiy o‘rta ta’lim muassasalari soni hamda ularda ta’lim olayotgan o‘quvchilar soni keltirilgan bo‘lib, ushbu ko‘rsatkichlarni maqolada keltirishdan maqsad OTM qamrov darajasiga nechog‘li mos kelayotganini ochib berishga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: aholi, maktab bitiruvchilar, maktablar, Oliy ta’lim muassasasi, islohot.

Аннотация

Реформы, которые проводятся в нашей республике, проводятся с разным уровнем влияния в разных сферах. В свою очередь, эти реформы реализуются не только в экономической сфере, но и в социальной сфере, и эти социальные реформы начинаются с образования.

В данной статье основное внимание уделяется анализу деятельности всех государственных и негосударственных высших учебных заведений (ВУЗов), действующих в Республике Узбекистан, и основная цель данного анализа – показать, насколько текущие реформы рассматриваются как решение существующей проблемы. Также в данной статье указано количество общеобразовательных учреждений республики и количество обучающихся в них студентов.

Ключевые слова: население, выпускники школ, школы, вуз, реформа.

Abstract

The reforms that are being carried out in our republic are being carried out with different levels of influence in different sectors. In turn, these reforms are being carried out not only in the economic sphere, but also in the social sphere, and these social reforms are starting from education.

This article focuses on the analysis of the activities of all state and non-state Higher Education Institutions (HEIs) operating in the Republic of Uzbekistan. The

main goal of this analysis is to show how the current reforms are being approached as a solution to the existing problem. Also, this article lists the number of general secondary educational institutions of the republic and the number of students studying in them. The purpose of presenting these indicators in the article is to reveal how well the HEIs correspond to the level of coverage.

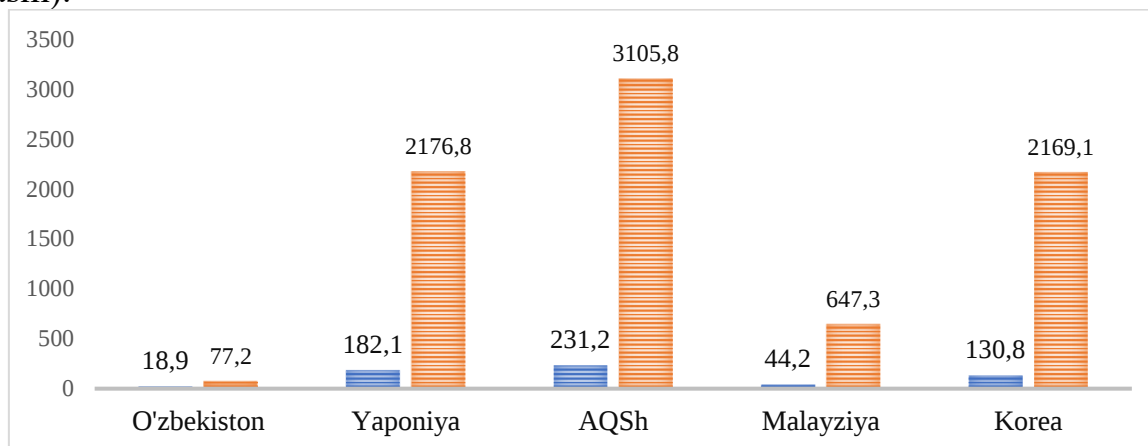
Keywords: population, school graduates, schools, higher education institution, reform.

KIRISH

Hozirgi kunda ta'lim sohasidagi islohotlar iqtisodiy-ijtimoiy rivojlanishning muhim ko'rsatkichlaridan bo'lib hisoblanadi. Shu sababdan Yangi O'zbekistonning dastlabki islohotlari ijtimoiy sohada xususan ta'limda amalga oshirish boshlandi. Jumladan, yangi 70ga yaqin maktablari qurilishi, maktabgacha qamrovni 27 foizdan 70 foizga yetkazilgani, oliy ta'lim muassasalarga qamrov darajasi 9 foizdan 38 foizga oshgani yaqqol misol tariqasida ko'rishimiz mumkin. Shu bois ham yurtboshimiz Sh. Mirziyoyev ta'kidlagandek "Ta'lim sifatini oshirish – Yangi O'zbekiston taraqqiyotining yakka-yu yagona to'g'ri yo'lidir" [1]. Shu munosabat bilan 2023 yilga "Insonga e'tibor va sifatli ta'lim" nomi ham bejizga berilmadi.

Shuningdek, 2019-yilda "O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish" konsepsiyasi, 2022-yilda "2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi", 2023-yilda yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi hamda 2023-yilda "O'zbekiston-2030" strategiyasi va boshqa ko'plab normativ hujjatlarda ta'lim to'g'risidagi islohotlar asosiy mezon sifatida qabul qilingan.

Agarda statistik ma'lumotlar bo'yicha raqamlarga nazar tashlaydigan bo'lsak, O'zbekistonda bir farzand uchun davlat o'rtacha 18909 AQSh dollar qiymatida xarajat qilayotgan vaqtda, uning qaytimi 77 291 AQSh dollari yoki qariyb 4 barobar ko'pdir. Ushbu ko'rsatkich Yapon farzandi uchun 182103 AQSh dollari qiymatida bo'lib, uning qaytimi esa 2176,8 ming AQSh dollari yoki 12 barobar ko'pligini ko'rishimiz mumkin (1-rasm).

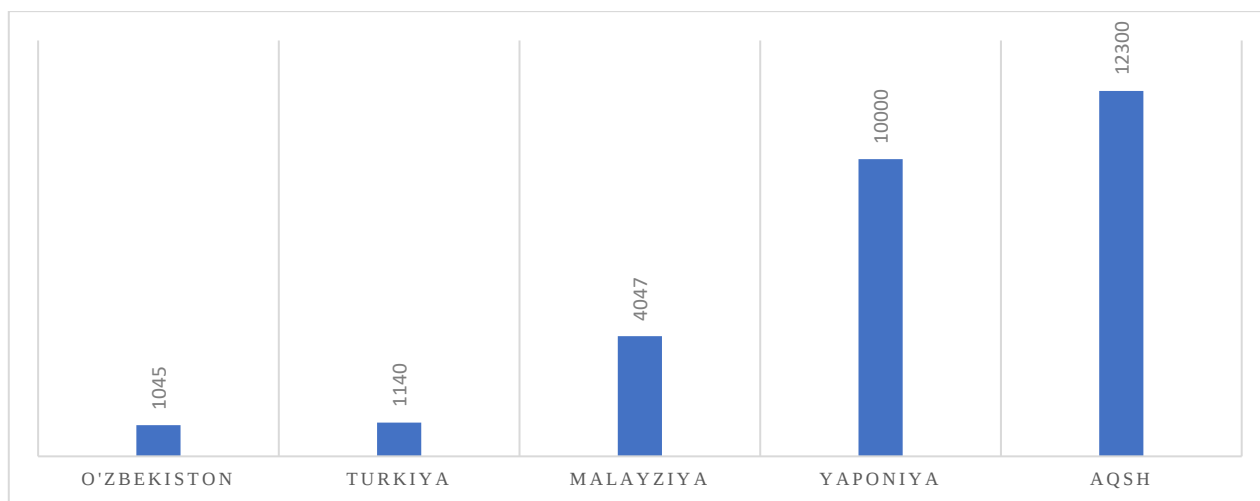

1-rasm. Bir talabaga to'liq ta'lim sikliga investitsiyalar va qo'shilgan qiymat ko'rinishidagi daromadi (ming, AQSh dollari)¹

¹ Manba: "Buyuk Kelajak" halqaro tadqiqotlar ma'lumotlari asosida tayyorlangan

AQSh davlatida bir fuqaro uchun 231263 AQSh dollari sarf etilib, ushbu investitsiya qaytimi 3,1 mln. AQSh dollari yoki 13 barobar ko'p qiymatida qaytishi hisob qilinganini ko'rishimiz mumkin. Malayziya davlatida esa ushbu xarajat 44,2 ming AQSh dollarida sarflanib, qaytimi esa 647,3 ming AQSh dollari yoki 15 barobar ko'p qaytishini ko'rishimiz mumkin. Keyingi o'rinda Janubiy Koreya davlatida bir fuqarosini ta'lim siklida ta'lim olishi uchun 130,8 ming AQSh dollari qiymatida investitsiya qilinsa, ushbu investitsiya qaytimi 17 barobar ko'p 2,1 mln. AQSh dollarida qaytishini ko'rishimiz mumkin.

Tahlillarni shuni ko'rsatadiki, 2015 yilda bir talab uchun xarajatlar tahlilini ko'rib chiqadigan bo'lsak, O'zbek talabasi uchun 1045 AQSh dollari sarf qilingan bo'lsa, Turkiyada esa 1140 AQSh dollarni, Malayziyada esa bu ko'rsatkich 4074 AQSh dollarini tashkil etgan. Endi, ushbu xarajatlarni o'rtacha solishtirib chiqadigan bo'lsak, Turkiyalik o'quvchiga nisbatan o'zbekistonlik o'quvchiga 140 AQSh dollariga kam. Malayzialik maktab o'quvchisiga nisbatan esa salkam 4 barobar kamdir (2-rasm).

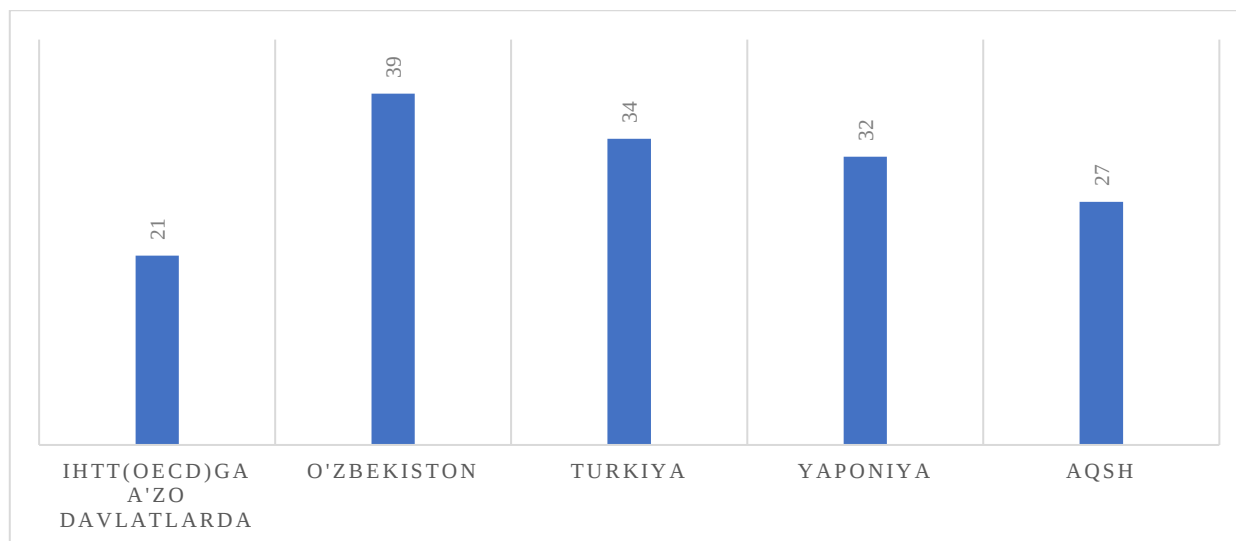
2- rasm. Davlatlar bo'yicha bir o'quvchiga sarf qilingan xarajat (2015 yil hisobida)¹

Yaponiya davlatida esa bu xarajat 10 ming AQSh dollarini tashkil etib, ushbu xarajat o'zbekistonlik o'quvchi bilan solishtirilganda 10 barobar ko'pdir. Keyingi mamlakat AQSh davlat bo'lib, unda bir amerikalik o'quvchi uchun o'rtacha 12300 AQSh dollarini sarf bo'lgan bo'lib bu ko'rsatkich o'zbekistonlik o'quvchiga qaragan 12 barobar ko'pligini ko'rish mumkin.

Keyingi tahlil sinf xonada o'quvchilar soniga qaratilgan bo'lib, unda quyidagicha ma'lumotlarni ko'rishimiz mumkin (3-rasm).

Ushbu jadvalda shuni ko'rishimiz, O'zbekistondagi maktablarida o'rtacha 39 nafar o'quvchilardan tashkil etilganda, bu ko'rsatkich Turkiyada 34 nafarni, Yaponiyada esa 32 nafarni, AQShda esa 27 nafar o'quvchilarni tashkil etadi. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD)ga a'zo davlatlarda esa sinfxonalarida deyarli 21 nafar o'quvchilardan tashkil topgan.

¹ Manba: O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

3- rasm. Maktab sinfxonalarida o'rtacha o'quvchilar soni¹

ADABIYOTLAR TAHLILI

Xorijlik tadqiqotchilar Richard Murnane va Richard Nelson [3] maqolasida ta'lim tizimi, undagi boshqaruv haqida o'z izlanishlarida tadqiqotlar olib borishgan bo'lib, ular asosan ta'lim sifati hamda uning ijobiy oqibatlari haqida qarashlarini yoritishgan.

Giancarlo Corsi [4] maqolasida ta'lim sohasidagi reformalarning salbiy va ijobiy oqibatlarni yoritgan. Joseph Zajda esa "[5] izlanishda globallashuvning oqibatlari haqida o'z qarashlari bilan o'rtoqlashgan.

Radhe Shyam Sharma [6] maqolasida OTMlar o'qitish, ta'lim, tadqiqot va texnologiya sohasida yetakchi sifatida muhim ahamiyat kasb etishini hamda pedagogik faoliyatida universitetlar yuqori darajadagi ishlar uchun kasbiy tayyorgarlikni, shuningdek, shaxsni rivojlantirish uchun zarur bo'lgan ta'limni ta'minlashga ma'sumligini qayd etgan. Shuningdek, OTMlar jamiyatda barqaror rivojlanish muammolarini hal qilish uchun zarur bo'lgan yangi bilim va ko'nikmalar bilan ta'minlashda, jamoatchilik xabardorligini oshirishda va ongli qarorlar qabul qilish, mas'uliyatli xatti-harakatlar va iste'molchilarni tanlash uchun old shartlarni ta'minlashda yordam berishi qayd etgan

Sibel Ahmedova [7] maqolasida Oliy ta'lim muassasalari, odatda, texnologik tadbirkorlik va innovatsiyalarni rivojlantirishning hal qiluvchi harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi, chunki ular zarur ilmiy salohiyat, infratuzilma, kelajak va hozirgi biznes vakillarini tayyorlash imkoniyatiga ega.

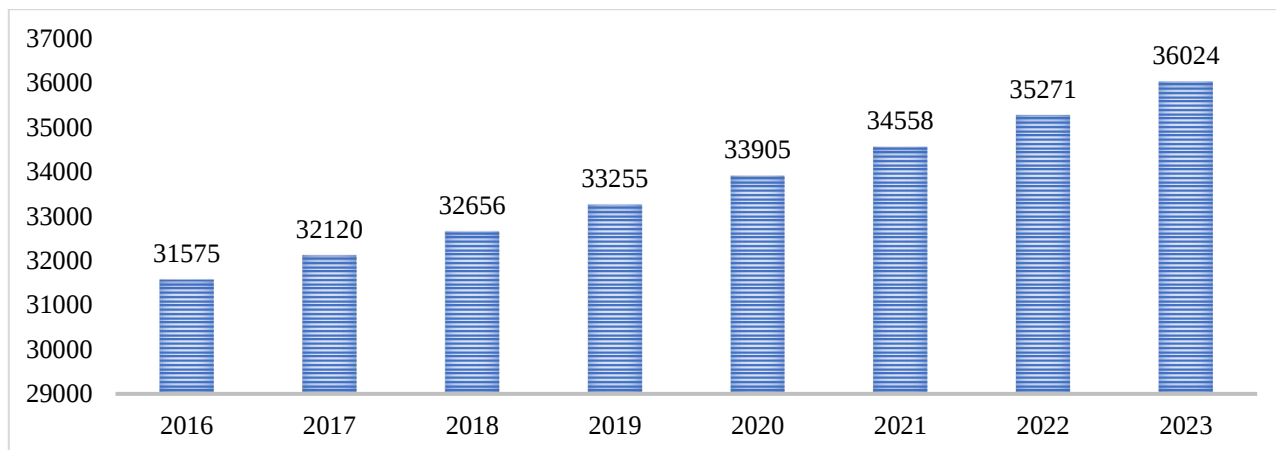
METODOLOGIYA

Ushbu maqola ma'lumotlari turli xil davlat vazirliklari va idoralaridan olingan ikkilamchi ma'lumotlar, shuningdek, statistik hisobot va hujjatlar tahliliga asoslanadi. Ma'lumotlar tahlili seminarlar, fokus-guruh muhokamalari va ish beruvchilar bilan ekspert so'rovnomalar asosida to'ldirildi.

¹ Manba: O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

TAHLIL VA NATIJALAR

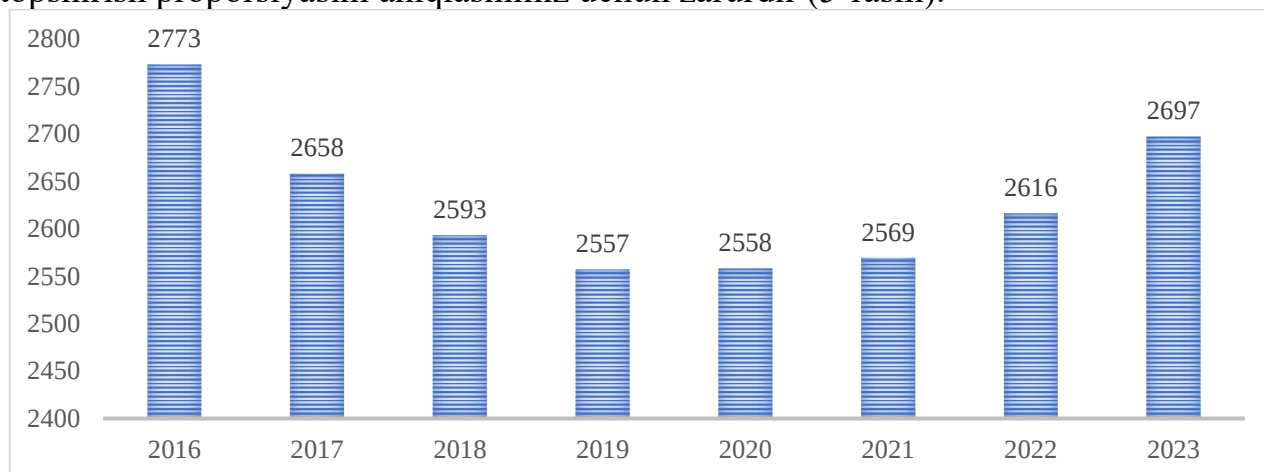
O‘zbekiston aholisi tez sur’atlarda o‘shib borayotgan davlatlar qatoriga kiradi. Mamlakatning demografik ko‘rsatkichini tahlil qilishimizdan maqsad, aholining qancha qismi ayniqsa yoshlar o‘rtasidagi OTMlarga qamrov proporsiyani aniqlash uchun zarurdir. O‘zbekistonning 2016-yildagi demografiyasi 31,5 mln. kishini tashkil etgan bo‘lsa, keyingi yilda 32,1 mln. nafarga yetgan, ya’ni 545 ming kishiga yoki 1.6 foizga ko‘paygan (4-rasm).

4-rasm. O‘zbekiston demografik ko‘rsatkichi,¹ ming nafar

Demografik ko‘rsatkichning 2019-yilda 2018-yilga nisbatan 599 ming kishi (1,8 foiz)ga, 2020-yilda 650 ming kishiga, 2021-yilda 653 ming kishiga, 2022-yilda 713 ming kishiga va 2023-yilda esa 36 mln. kishi (2.09 foiz)ga ko‘paygan. Endi, umumiy ko‘rsatkich bo‘yicha 2016-2023-yillar oraligida o‘rtacha yiliga 654 ming kishiga yoki 0,14 foiz o‘shib bo‘lgan.

5-rasmda aholining yosh guruhi aks etgan bo‘lib, 15-19 yoshlar orasidagi ulushini tahlil qiladigan bo‘lsak, bu ko‘rsatkich OTM yoshiga yetganlarni hamda topshirish proporsiyasini aniqlashimiz uchun zarurdir (5-rasm).

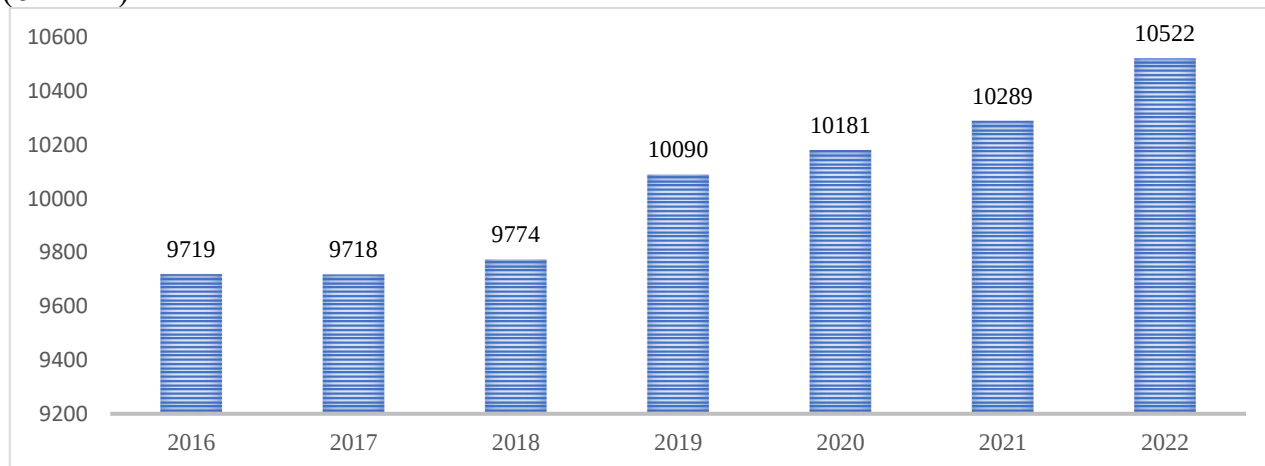

5-rasm. O‘zbekiston demografik ko‘rsatkichining 15-19-yoshlar orasidagi ulushi² (ming kishi)

¹ Manba: O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi ma’lumotlari asosida muallif ishlanmasi

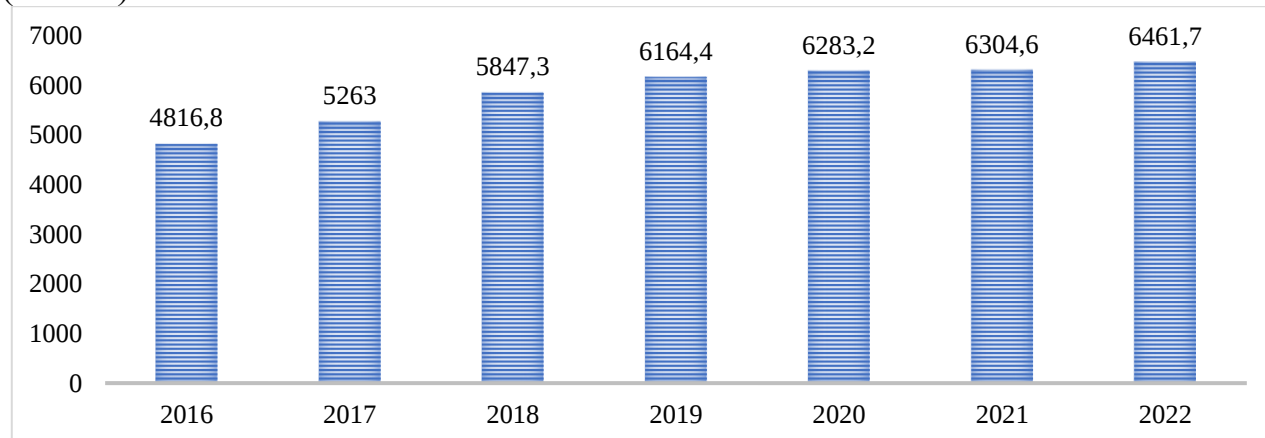
² Manba: O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi ma’lumotlari asosida muallif ishlanmasi

2023-yilda respublikada ham sezilarli darajada umumiy ta'lim muassasalari soni nodavlat soha vakillari hisobiga o'sib borgan, jumladan, 2019-yilda Respublika bo'yicha jami 10 090 ta maktablar bo'lgan bo'lsa, 2020-yilda 10 181 ta (oldingi yilga nisbatan –1 foiz ko'p)ga, 2021-yili 10 289 ta (oldingi yilga nisbatan – 2 foiz ko'p)ga va 2022-yilda 10 522 ta (oldingi yilga nisbatan–1 foiz kamaygan) ko'rishimiz mumkin (6-rasm).

6-rasm. O'zbekiston Respublikasida faoliyat ko'rsatayotgan umumiy o'rta ta'lim maktablari soni¹

Tahlil yillari davomida umumiy o'rta ta'lim maktablarida tahsil olgan o'quvchilar soni ham tahlil qilib chiqadigan bo'lsak, 2022-yilda 10522ta maktab dargohlarida 6 461 ming o'quvchi tahsil olgan bo'lib, bu degani 1 maktabda 615 nafar o'quvchi o'qiydi degani. Endi, 2021-yilga nisbatan 3 foizga o'quvchilar ko'paygani ko'rish mumkin. Tahlil yillari respublika bo'ylab 233 ta yangi maktab dargohi qurilgan (7-rasm).

7-rasm. O'zbekiston Respublikasida umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quvchilar soni ming nafar²

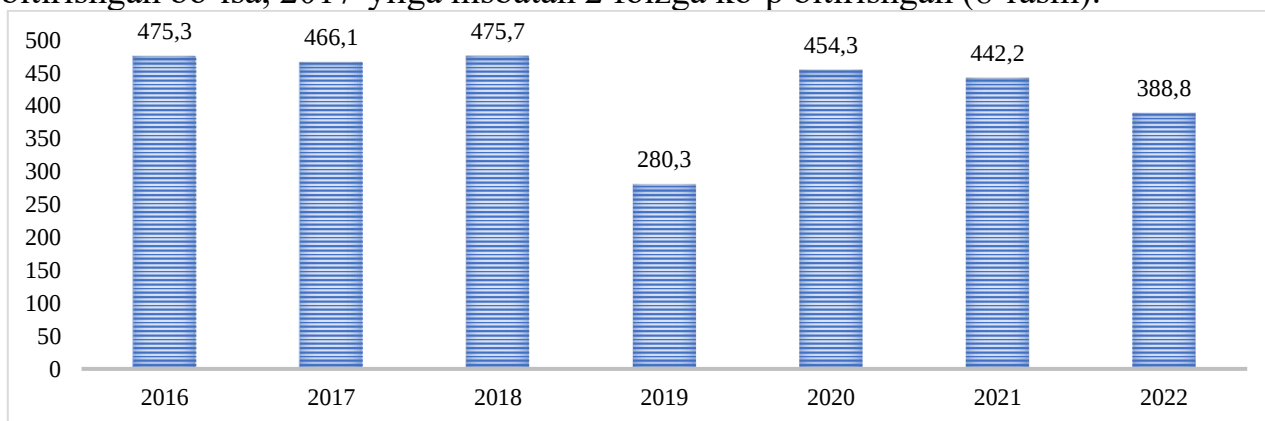
Maktab o'quvchilarini yiliga o'rtacha ko'payish hajmini ko'radigan bo'lsak, 2016-yildan 2022-yilga qadar yiliga 235 ming o'quvchilar soniga ko'payib borgan. Maktablar soni ham tahlil qiladigan bo'lsak, yiliga o'rtacha 115 ta maktab soniga oshib

¹ Manba: O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

² Manba: O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

borganini ko‘rishimiz mumkin. 2016-yildan 2022-yilga qadar, yangi qurilgan maktablar soni 7,63 foizga o‘sganini ko‘rishimiz mumkin. Maktab o‘quvchilar bo‘yicha tahlil qiladigan bo‘lsak 2016-yildan 2022-yilga qadar 25-foizga ko‘payganini ko‘rishimiz mumkin.

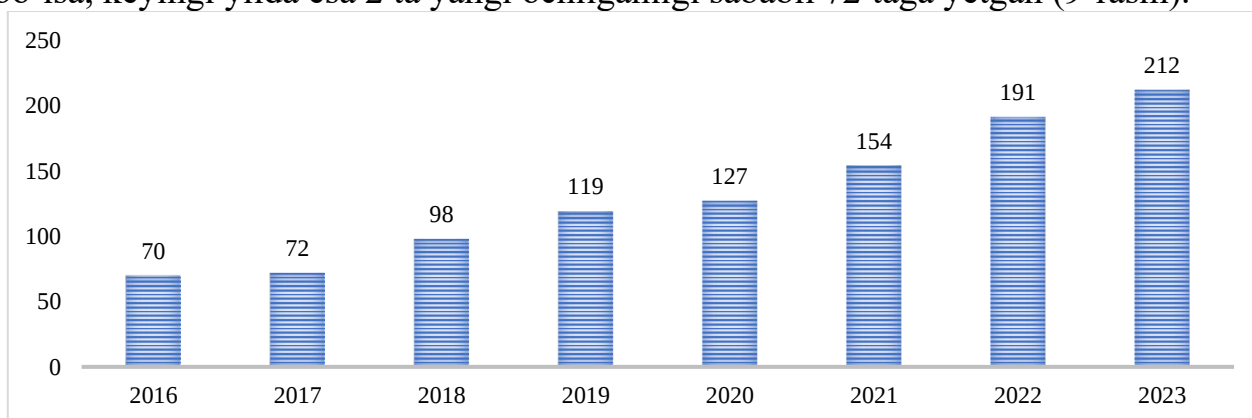
8-rasmida maktab bitiruvchilar soni tahlil qilib ko‘radigan bo‘lsak, 2016-yilda 475 ming o‘quvchi bitirgan bo‘lsa, jami 2016-yilda bitiruvchilarning 9.8 foizi tamomlashgan. O‘quv yilining 2016-yilida jami 5263 ming o‘quvchidan 466 ming (8.85 foizi) bitiruvchilari tamomlashgan. O‘quv 2018-yilida 475 ming o‘quvchi bitirishgan bo‘lsa, 2017-yilga nisbatan 2 foizga ko‘p bitirishgan (8-rasm).

8-rasm. Maktab bitiruvchilar soni ming nafar¹

O‘quv yilining 2019-yilida 280 ming bitiruvchilar maktabni tamomlashgan bo‘lsa, 2018- yilga nisbatan 41 foizga kamaygan bo‘lib, shu yili barcha maktab o‘quvchilarining 4.54 foizidir. O‘quv 2020-yilida 174 ming (38 foiz)ga ko‘paygan bo‘lib. Shu 2020-yildan 2022-yilga borib, yana kamayish bo‘lganini ko‘rishimiz mumkin, 2021-yilda 2020-yilga nisbatan 12 ming nafarga bitiruvchilarni ko‘rishimiz mumkin. 2022-yilda esa yana 54 mingga kamayganini ko‘rishimiz mumkin.

Umumiy maktab bitiruvchilar o‘z navbatida nechitasi OTMlarga topshirganini tahlil qilishi uchun eng avvalambor, respublikamizda nechta oliy ta’lim muassasalar sonini bilib olishimiz zarur. O‘zbekistonda 2016-yilga qadar OTM soni 70 ta bo‘lgan bo‘lsa, keyingi yilda esa 2 ta yangi ochilganligi sababli 72 taga yetgan (9-rasm).

9-rasm. O‘zbekiston Respublikasida OTM soni²

¹ Manba: O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi ma’lumotlari asosida muallif ishlanmasi

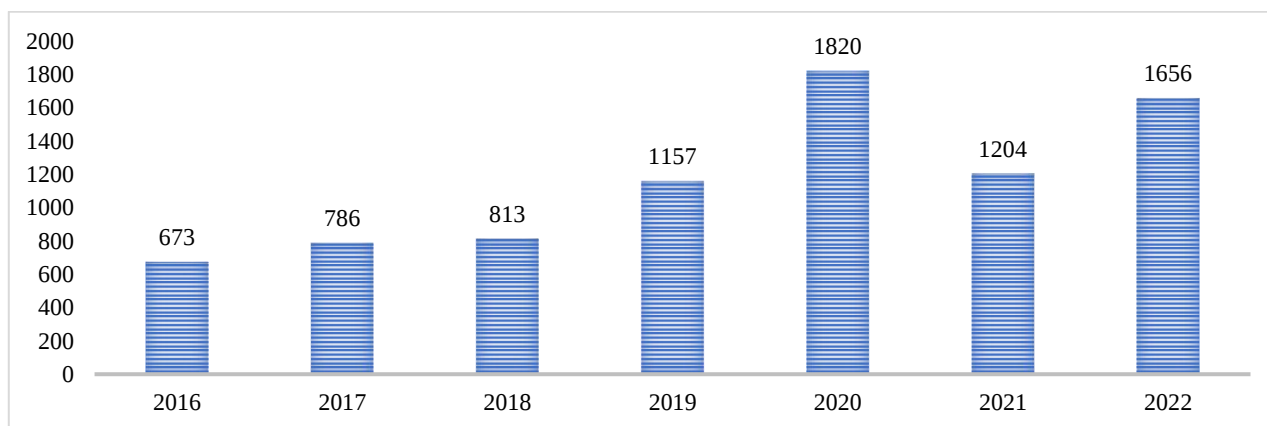
² Manba: O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi ma’lumotlari asosida muallif ishlanmasi

2018-yilda yangi va OTM filialining ochilishi sababli 98 taga yetdi, 2017-yilga nisbatan 26 taga ko'paydi. OTMlarning soni 2019-yilda yana yangi 21 ta yangi ilm dargohlarning ochilishi sababli 119 ta bo'lgan. Pandemiya sababli 2020-yilda yangi OTMlar soni 127 ta yetib, 9 ta yangi OTM ochilganini ko'rishimiz mumkin. Keyingi 2021-2022-o'quv yilida 154 ta OTMlar faoliyat boshlagan bo'lsa, bu 2018-yilga nisbatan 27 taga ko'paygan.

OTMlar soni yana o'sishda davom etib, 2022-yilda ularning soni 191 taga yetgan va eng ko'p ochilgan OTMlar soni shu yilda amalga oshirilgan. Keyingi 2023-2024-o'quv yilida O'zbekistonda 212 ta OTM faoliyatini yurita boshlagan. Endi yuqoridagi maktab o'quvchilari haqida statistik ma'lumotlarni berishning asosiy maqsadi, OTMga bevosita bog'liq bo'lgani uchun tahlil sifatida ko'rsatildi. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi ma'lumotiga ko'ra [6] 2023-yil oktyabr holatiga respublikada 3 turdagi umumiy 212 ta OTMlar faoliyat yuritib, bular:

1. Davlat – 116 ta;
2. Nodavlat – 66 ta;
3. Xorijiy – 30 ta.

Keyingi rasmda OTMlarga hujjat topshirganlar statistikasi aks etgan. 2016-yilda 673 ming abituriyent hujjat topshirgan bo'lsa, OTMlar soni 70 ta bo'lgan. Demak, 1 OTMga o'rtacha 9615 ta abituriyent to'g'ri kelgan. Keyingi 2017-yilda hujjat topshiruvchilar soni 113 ming nafar (14 foiz)ga ko'paygan, ushbu yilda maktab bitiruvchilar soni 466 mingda bo'lgan bo'lsa, bitiruvchilarga qaraganda 40 foiz ko'proq hujjat topshirgan (10-rasm).

10-rasm. OTMga hujjat topshirganlar soni ming nafar¹

2018-yilda hujjat topshiruvchilar soni 813 ming nafarga yetgan bo'lsa, 2017-yilga nisbatan 4 foizga ko'pdir. Shu yili maktabni bitirganlar soni 475 ming nafarni tashkil etgan. OTMlar soni 98 ta bo'lgan bo'lsa, o'rtacha bir universitetga 8295 nafar talaba to'g'ri kelgan. Keyingi 2019-yilda hujjat topshiruvchilar soni 1 mln. 157 mingni tashkil etgan bo'lsa, 2018-yilga nisbatan 344 ming hujjat topshirgan. Keyingi 2020-

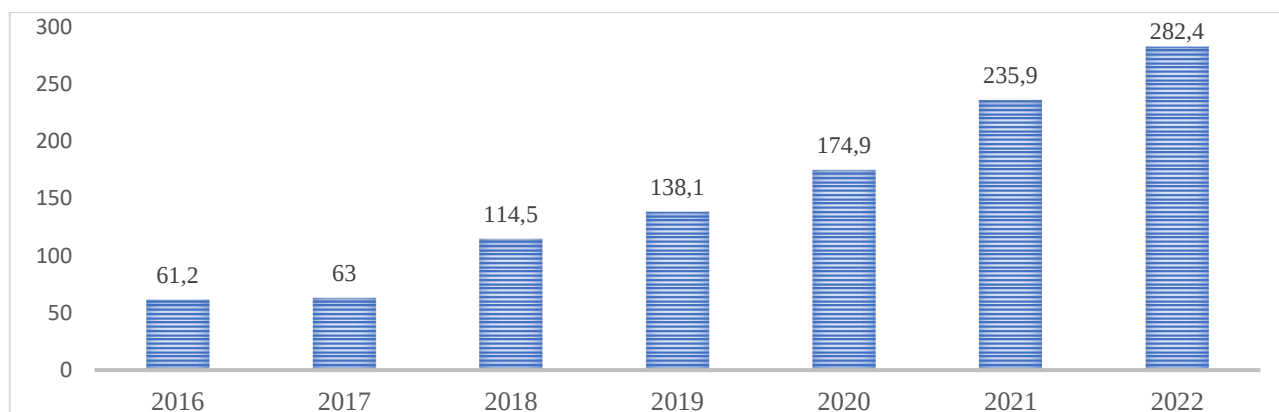
¹ Manba: O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

yilda esa 1820 ming nafar hujjatlar topshirgan bo'lsa, 2019-yilga nisbatan 663 ming nafarga ko'payib 2016-yilda hujjat topshirganlar soni bilan deyarli bir xil bo'lgan.

2021-yilga kelib hujjat topshiruvchilar sonida keskin kamayishni kuzatilib 500 ming nafarga yoki 34 foizga kamaygan. Shuningdek, ushbu yilda OTMlar soni respublika bo'yicha 191 tani, maktab bitiruvchilar soni 442 mingni tashkil etgan. Keyingi 2022-yilda esa hujjat topshiruvchilar soni 1656 ming nafarga yetgan bo'lsa, 2021-yil bilan solishtirganda sal kam 400 ming nafar yoki 27 foizga ko'paygan.

OTMlarga qabul qilingan talabalar sonini tahlil qiladigan bo'lsak, quyidagi ma'lumotlarga ega bo'lamiz. Demak, 2016-yili 475 ming nafar o'quvchi maktabni bitirishgan bo'lsa, 70 OTMga 673 ming nafari hujjat topshirishgan, shunda 61 200 tasi talaba maqomiga ega bo'lganini ko'rishimiz mumkin. Bu 9 foizi talaba bo'lishga muvaffaq bo'ldi degani, qolgan 91 foizi yani 610 ming tasi o'qishga kira olmadi degani.

2017-yilda esa 466 ming nafar maktab bitiruvchilar bilan 320 nafar oldingi yillarda OTM kira olmaganlar jami 786 ming nafar abituriyent hujjat topshirishga 72 ta OTMda talaba bo'lish uchun, lekin atiga 63 ming nafari talaba bo'lishga muvaffaq bo'ldi. Qiziq tomoni 2016-yilga nisbatan qabul ko'rsatkichi 2.9 foizga ko'paygan, bu yilda O'zbekiston demografik ko'rsatkichida 15-19 yoshlardagilarning ulushi 2 mln. 658 mingni tashkil etgan bo'lib, jami aholi ko'rsatkichimiz esa 32 mln. kishi tashkil etgan paytda (11-rasm).

11-rasm. OTMlariga qabul qilingan talabalar soni ming kishi¹

2018-yilda 15-19 yoshli aholi ko'rsatkichi 2.5 mln. nafarni tashkil etgan bo'lsa, shundan, maktabni bitiruvchilar soni 476 mingni tashkil etgan bo'lib, jami 813 ming abituriyent 98 ta OTMga kirish uchun hujjat topshirishgan, faqatgina 114 minggi talaba bo'lishgan, bu jami hujjat topshirganlarning atiga 14 foizi talaba bo'ldi degani. Oldingi yil bilan solishtiradigan bo'lsak sal kam 44 foizga ko'payganini ko'rishimiz mumkin.

2019-yilda 15-19 yoshli aholi ko'rsatkichi deyarli 2.5 mln. nafarni tashkil etgan bo'lsa, shundan maktabni bitiruvchilar soni 480 mingni tashkil etgan bo'lib, jami 1157 ming abituriyent 119 ta OTMga kirish uchun hujjat topshirishgan, faqatgina 138 ming talaba bo'lishgan, bu jami hujjat topshirganlarning atiga 11 foizi talaba bo'ldi degani.

¹ Manba: O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

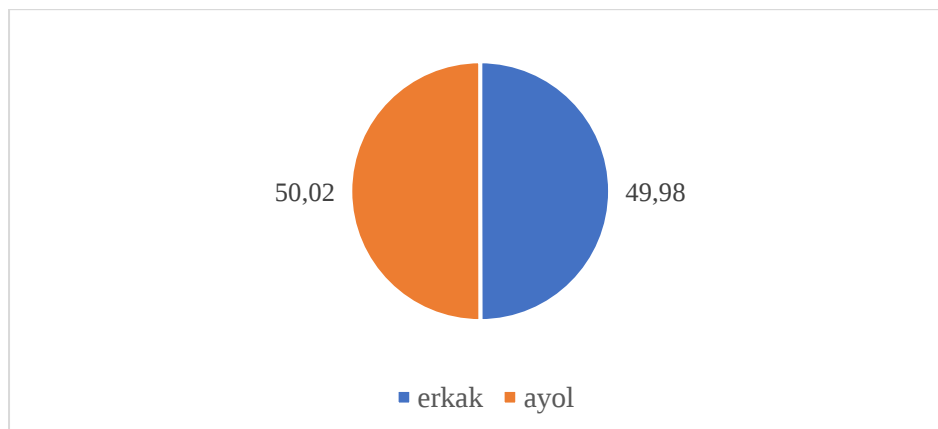
Oldingi yil bilan solishtiradigan bo'lsak sal kam 17 foizga ko'payganini ko'rish mumkin.

2020-yilda 15-19 yoshli aholi ko'rsatkichi deyarli 2.5 mln. nafarni tashkil etgan bo'lsa, shundan 10181 ta maktabda tahsil olayotgan 6.2 mln. o'quvchidan 454 ming bitiruvchilar 127 ta OTMga jami 1.8 mln. abituriyent hujjat topshirishgan bo'lib, ulardan 9.6 foizi yoki 175 ming nafari talaba bo'lishgan. Bu ko'rsatkich 2019-yilga nisbatan 21 foizga ko'p degani.

O'zbekistonning demografik ko'rsatkichi 2021-yilda 34.5 mln. kishini tashkil etgan bo'lib, shundan 15-19 yoshdagilar soni 2.5 mln. Nafar bo'lib, shu yilda barcha maktab muassasalari soni 10289 tadan 442 ming bitiruvchilar bilan birga jami 1.2 mln. abituriyent hujjatlarini 154 ta OTMga kirish uchun topshirishgan, faqatgina 236 ming nafari yoki 19 foizi talaba bo'lishgan.

2022-yilda maktabni bitiruvchilar soni 388 mingni tashkil etgan bo'lib, jami 1656 ming abituriyent 191 ta OTMga kirish uchun hujjat topshirishgan, faqatgina 282 minggi talaba bo'lishgan, bu jami hujjat topshirganlarning 17 foizi talaba bo'ldi degani. Oldingi yil bilan taqqoslanganda 16 foizga ko'paygan.

2023-yilda respublikada 212 ta OTM faoliyat yuritgan, ushbu OTMlarda jami 1203125 nafar talaba tahsil olgan. Agarda jins vakillari bo'yicha ko'rib chiqadigan bo'lsak, erkak talabalar soni—601 325 va ayol talabalar soni esa 601 800ni tashkil etgan (12-rasm).

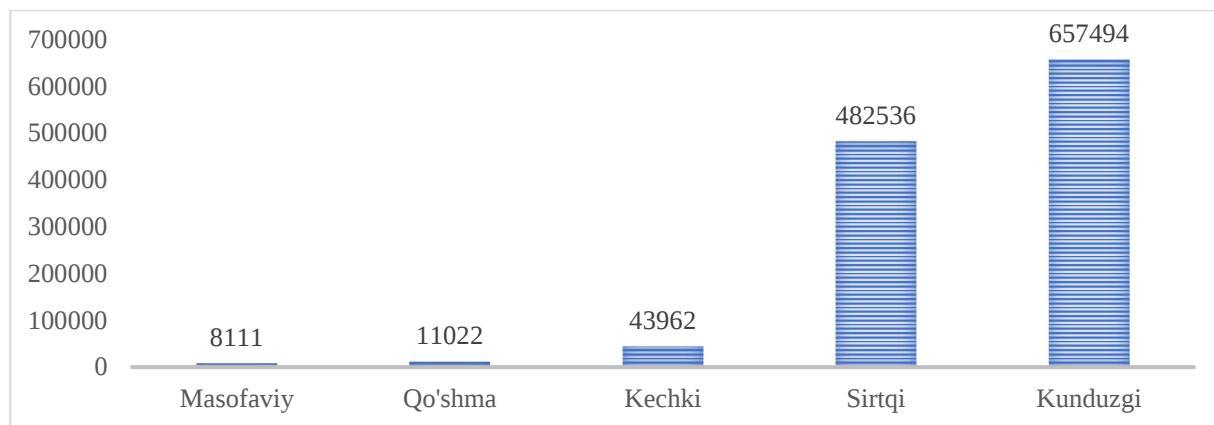
12-rasm. OTMda tahsil olayotgan talabalar jins bo'yicha tarkibi¹

Ushbu talabalarning 1,203 minggi 212 ta OTMning quyidagi o'quv shaklida tahsil olishgan:

- Kunduzgi;
- Sirtqi;
- Kechki;
- Qo'shma;
- Masofaviy.

O'quv shakli bo'yicha kunduzgi ta'lim shaklida 657 ming talaba, sirtqi ta'lim shaklida 482 ming va kechki ta'lim shaklida salkam 44 ming talabalar tahsil olgan (13-rasm).

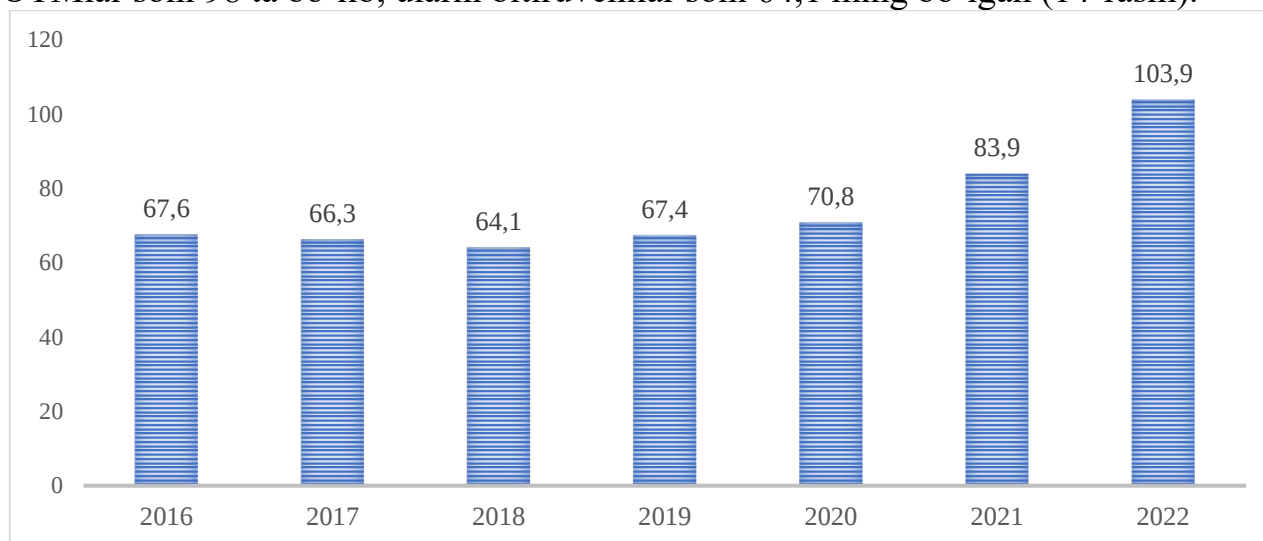
¹ Manba: O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

13-rasm. OTMlarda o'quv shakli kesimida tahsil olayotgan talabalar soni¹

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2023-yildagi statistik ma'lumotiga ko'ra, 1 203 ming talabalarning kunduzgi ta'lim shaklida 657 ming (54 foizi) nafari tahsil olib kelmoqda, sirtqi ta'limda esa 482 ming (40 foizi) talabani qamrab olgan bo'lsa, kechki 43 ming (3.65 foiz), qo'shma 11 ming (0.9 foiz) va masofaviy ta'lim shaklida esa 8 ming (0.6 foiz) tahsil olishmoqda.

OTMlar bitiruvchilar sonini tahlil qiladigan bo'lsak, quyidagicha ma'lumotlarni olishimiz mumkin. Tahlilimizning 2016-yilda respublikada 70 ta OTMlar faoliyat yuritayotgan paytda 61,2 ming talaba qabul qilingan bo'lib, 67,2 ming talaba bitirishgan. Endi kirganlar bilan bitirganlar soni 6 ming kishiga ko'pdir, sababi 2016-yilda qabul qilinganlar 2020-yilda bitirishadi reja bo'yicha, 2016-yilda bitirayotgan talablar esa 2012 yilda OTMga kirgan hisobidir. Keyingi 2017-yilda respublika bo'yicha 63 ta OTMlarni 66,3 ming talaba bitirishgan bo'lsa, shu yilda hujjat topshirganlar soni 786 ming nomzod bo'lgan. Keyingi 2018-yilda faoliyat yuritayotgan OTMlar soni 98 ta bo'lib, ularni bitiruvchilar soni 64,1 ming bo'lgan (14-rasm).

14-rasm. OTMni bitirgan talabalar soni ming nafar²

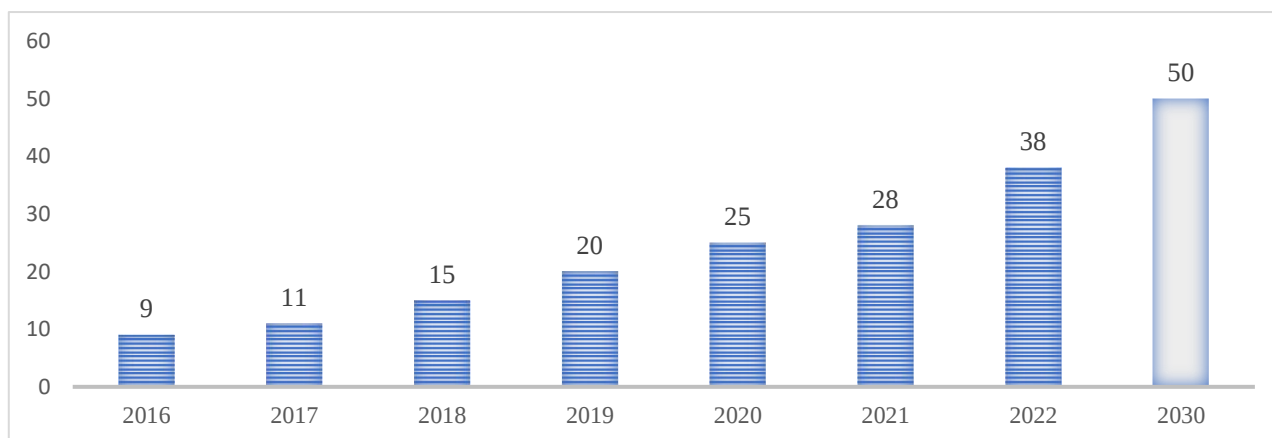
¹ Manba: O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

² Manba: O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

2019-yilida respublika da faoliyat yuritayotgan OTMlar soni 119 tani tashkil etgan bo'lsa-da, bu 2019-yilda bitiruvchilar soni 2016-yilda OTMlarga hujjat topshirib kirganlardir. Shu sababli 2016-yilda 673 ming abituriyent hujjat topshirib, ulardan 61,2 minggi talaba bo'lishgan bo'lsa, ushbu qabul qilingan talabalarning 67,4 minggi yoki 9 foizga ko'progi OTMlarni tamomlashgan. Bunday tavofutni bo'lishga sabab, ayrim talabalar akademik ta'til olib, kechroq bitirganlar sababdir.

OTMlarni 2020-yilda 70,8 ming talaba tamomlashgan bo'lsa, ushbu bitiruvchilarning 2017-yildagi 72 ta OTMlarni bitirganlardir. 2017-yilda 786 ming abituriyent topshirishgan bo'lsa, ulardan 63 minggi talaba bo'lishgan. Keyingi 2021-yilni tahlil qilish uchun, 2018-yildagi 813 ming abituriyent hujjat topshirishgan bo'lib, ularda 114,5 minggi talaba bo'lishgan bo'lib, shu 114,5 mingdan salkam 84 minggi tamomgan. 2022-yilda OTMlarni 104 ming bitiruvchi tamomlagan bo'lsa, bu bitiruvchilar 119 ta OTMlarga 2019-yilda hujjat topshirgan abituriyentlarning 1157 mingdan 138,1 mingi talabalik maqomiga loyiq bo'lgan talabalaridir.

Endi Respublikamizda faoliyat yuritayotgan OTMlar bo'yicha qamrov olish darajasini tahlil qilib ko'radigan bo'lsak, quyidagi ma'lumotlarga ega bo'lishimiz mumkin. Respublikada 2016-yilda 9719 ta umumiy maktablarni 475 ming bitiruvchilar bitirishgan bo'lib, 70 ta OTMlariga hujjat topshirishgan qamrov darajasi 9 foizni ko'rsatgan (15-rasm).

15-rasm. OTMlariga talabalarini qamrov darajasi¹

2017-yili respublikada 72 ta OTM faoliyat yuritib qarov darajasini 63 ming nafar talabalarni qabul qilish orqali 11 foizga ko'tarilgan, 2018-yilda qamrov darajasi 15 foizga yetib 114 ming talabani jalb etishga erishilgan. 2019-yilda 138 ming talabani talabalik safiga qo'shish natijasida qamrov darajasi 20 foizga yetgan. 2020 o'quv yilida qamrov darajasi 25 foizga yetdi, 127 ta OTM bilan salkam 175 ming nafar talabalarni qabul qilishdi. Talabalarni 154 OTMlarga qamrov darajasi 2021-yilda 28 foizga ko'tarilgan, 154 ta OTMning faoliyat yuritayotgani sababli 236 ming talablarni talabalar safiga qo'shilishiga sabab bo'lgan. 2022-yilida esa respublikada faoliyat yuritayotgan 191 ta OTMlar sababli abituriyentlarning 282 ming talabalik maqomiga ega bo'lish orqali qamrov darajasini 38 foizga oshirishga erishilgan.

¹ Manba: O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

XULOSA VA TAVSIYALAR

Respublikamizda olib borayotgan ta'lim tizimidagi islohotlar o'z navbatida yangi boshqaruv tizimini kirib kelishiga zamin yaratadi. Bu tizim esa, yangicha yondashuvlarni chaqiradi, bu esa rivoj topayotgan mustaqil davlatning ajralmas qismidir. Oliy ta'lim muassasalari o'z vazifalarini bajarish uchun ustuvor yo'nalishlarni va shunga mos ravishda maqsadli resurslarni aniqlashi kerak. Universitetlar strategiyalarni aniqlay olmasalar, ustuvorliklarni belgilay olmasalar, o'qitish va tadqiqot maqsadlarini tanlay olmasa va amalga oshira olmasa hamda umuman o'z tuzilmalari va tashkilotlarini o'zgaruvchan muhitga moslasha olmasa, samarali va mustahkam bo'lolmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlis va O'zbekiston xalqiga Murojaatnomasi, <https://president.uz/oz/lists/view/5774>
2. https://www.researchgate.net/publication/24078556_Improving_the_Performance_of_the_Education_Sector_The_Valuable_Challenging_and_Limited_Role_of_Random_Assignment_Evaluations.
3. https://www.researchgate.net/publication/374938753_Education_Reform_as_a_Global_Phenomenon.
4. https://www.researchgate.net/publication/357226881_Discourses_of_globalisation_and_higher_education_reforms.
5. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligining rasmiy sayt ma'lumotlari, <https://stat.edu.uz/>
6. Radhe Shyam Sharma, **Role of universities in development of civil society and social transformation**, 21 June 2015, 17th International Academic Conference, Vienna, <https://ideas.repec.org/p/sek/iacpro/2604181.html>
7. Sibel Ahmedova, **The role of universities in the development of technological entrepreneurship and innovation**, E3S Web of Conferences 420, 10002 (2023), https://www.e3s-conferences.org/articles/e3sconf/pdf/2023/57/e3sconf_ebwff2023_10002.pdf
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 08 oktabrdagi PF-5847-son "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni. <https://lex.uz/ru/docs/-4545884>
9. Aucoin, P. 1990. **Administrative reform in public management: Paradigms, principles, paradoxes and pendulums**. Governance 3(2): 115–137.
10. Leitner, K.H., Elena, S., Fazlagic, J., Kalemis, K., Marinaitis, Z., Secundo, G., Sicilia, M.A., and Zaksa, K. 2014. **A strategic approach for intellectual capital management in European universities**. Guidelines for Implementation, UEFISCDI Blueprint Series.
11. Florez, J.M., M.V. Lopez, and A. Lopez. 2014. **Corporate governance, analysis of the top 100 universities in the Shanghai ranking**. Revista de Educacio'n 364: 170–196.
12. Trakman, L. 2008. Modelling university governance. Higher Education Quarterly 62(1/2): 63–83.